

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۱۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۲۹

نوع مقاله: پژوهشی

صفحه ۱۰۵-۸۵

تحلیل ابعاد اقتصادی - اجتماعی توسعه پایدار مبتنی بر گردشگری خلاق (مورد مطالعه: شهر زابل)^۱

الهه نکوئی^۲، محمود رضا انوری^{۳*}، مریم کریمیان بستانی^۴

چکیده

امروزه شهرهایی که شرایط لازم را برای پرورش خلاقیت و جذب عناصر خلاق ایجاد نموده‌اند، می‌توانند در دستیابی به ابعاد توسعه پایدار موفق باشند، لذا استعداد خلاق مبنایی برای مزیت رقابتی شهرها است و ترکیب مفاهیم خلاقیت و گردشگری برای رشد این چنین استعدادهایی ضروری است. در این راستا هدف پژوهش حاضر تحلیل ابعاد اقتصادی - اجتماعی توسعه پایدار مبتنی بر گردشگری خلاق در شهر زابل می‌باشد. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش تحقیق روش کمی و پیمایشی است. داده‌های مورد نیاز تحقیق با روش اسنادی-پرسشنامه‌ای گردآوری شد، به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار SPSS و مدل‌های ترکیبی (F-SORA and F-KOPRAS) و F-ARAS استفاده شد. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد که وضعیت شاخص‌های گردشگری خلاق در شهر زابل، متوسط رو به مطلوب می‌باشد. همچنین نتایج آزمون همبستگی گویای ارتباط معنادار و مثبت بین توسعه پایدار شهر زابل و گردشگری خلاق، می‌باشد. نتایج مدل‌های ترکیبی (سورا فازی و کوپراس فازی)، جهت اولویت‌بندی شاخص‌های گردشگری خلاق نشان داد که شاخص طبقه خلاق در اولویت قرار دارد، در نهایت نتایج مدل آراس فازی نشان داد، در بین مؤلفه‌های اقتصادی متأثر از گردشگری خلاق، اشتغال و در بین مؤلفه‌های اجتماعی، مشارکت، بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، ابعاد اقتصادی - اجتماعی، گردشگری خلاق، شهر زابل

۱- این مقاله برگرفته از رساله دکتری تحت عنوان: تحلیل الگوی مطلوب گردشگری خلاق در راستای توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر زابل)، می‌باشد.

۲- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

۳- استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران. (نویسنده مسئول)، mr.anvari@iauzah.ac.ir

۴- استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

۱- مقدمه

امروزه ناکارآمدی و ناپایداری راهبردهای کلاسیک در پاسخگویی به چالش‌های اجتماعی و اقتصادی نواحی شهری و روستایی در حال حاضر به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین موانع توسعه پایدار و نیل به اهداف آن مطرح است. مطالعات نشان می‌دهد که گردشگری به‌عنوان یکی از استراتژی‌های جدید توانسته است به ایجاد تحول در توسعه پایدار در مناطق مختلف دنیا کمک مؤثری نماید (عینالی، محمدی یگانه و قاسملو ۱۳۹۸، ۱۹). در سیستم اقتصاد جهانی صنعت گردشگری روزبه‌روز اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. این صنعت امروزه به‌قدری در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نام نهاده اند و به ابزاری اصلی برای ارتقای کیفیت زندگی و به یکی از نیروهای شکل‌دهنده جهان امروز تبدیل شده است که دارای مزایای ارتباطی، سیاسی، فرهنگی و تأثیرات بین‌المللی خاص خود است (بذرافشان و بامری ۱۳۹۷، ۱۶۸). گردشگری توجه دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی و فعالان اقتصادی را نیز به خود جلب کرده است، زیرا نقش مهمی در جهت‌دهی به فعالیت‌های اقتصادی و کمک به افزایش درآمد جوامع محلی دارد (Chin et al. 2014, 36).

گردشگری در رشد اقتصاد کشورها بسیار مؤثر است، ضمن آنکه منافع اقتصادی آن شامل جوامع محلی و کوچک نیز می‌شود (Osman and Sentosa 2013, 26). تغییرات بنیادین در سمت تقاضا و عرضه گردشگری، همچنین ایجاد الگوهای اقتصاد تجربه و اقتصاد دانش‌بنیان، در فضای کلان توسعه اقتصادی، گردشگری را به سمت وسوی خلاقیت پیش برده است؛ به‌طوری‌که صاحب‌نظران را به این باور رسانده که پایداری گردشگری در گردشگری خلاق است (بسته‌نگار، حسنی و خاکزاربفروبی ۱۳۹۶، ۸۱). در مطالعات اخیر از اقتصاد شهری؛ گردشگری اغلب به‌عنوان یکی از صنایع خلاق ذکر شده و به‌عنوان فاکتور اساسی جهت دستیابی به شهر خلاق می‌باشد (رمضان‌زاده لسبویی، ذال و فقیه عبداللهی ۱۳۹۸، ۳۳۷). گردشگری به‌عنوان بزرگ‌ترین تحرک

اجتماعی می‌کوشد تا با مشارکت در فرهنگ‌های محلی، فعالیت‌های خلاقانه را تجربه کنند (صادقیان بروجنی، کیانی سلمی و غلامی بيمرغ ۱۳۹۹، ۶۹۹). برخی محققان این پدیده را گردشگری خلاق^۳ (Lee and Lee 2015, 479)، به‌عنوان نسل سوم گردشگری نامیده‌اند (Kim 2013, 9). گردشگری خلاق هم می‌تواند در طیفی دیده شود که یکسر آن عرضه‌محوری و سر دیگر طیف تقاضامحوری باشد و هم می‌تواند در گستره‌ای قرار گیرد که در دو سر آن، مقصدمحوری و فعالیت‌محوری جای گرفته است (بسته‌نگار، حسنی و خاکزاربفروبی ۱۳۹۶، ۸۱). گردشگری خلاق مبحثی جدید و مورد توجه در حوزه گردشگری است و نقشی اساسی در رشد و توسعه گردشگری دارد. گردشگری خلاق نوعی گردشگری است که در آن بیش از توجه به میراث ملموس به میراث ناملموس توجه شده است (بذرافشان و بامری ۱۳۹۷، ۱۶۷). گردشگری خلاق با رشد الگوهای جدید مصرف، اشکال ماهرانه‌تر فعالیت‌های گردشگری و با تغییر در تولید محصولات گردشگری شکل گرفته است (Ababneh 2017, 24) که مشترکاتی از جمله «مشارکت فعال» (Lénia and Borba 2017, 87) تجارب معتبر، پتانسیل توسعه خلاق و توسعه مهارت در تمامی آن‌ها مشاهده می‌گردد و تجربیات انعطاف‌پذیری را ارائه می‌دهد که می‌تواند بین میزبان و گردشگر ایجاد شود (Tan, Luh and Kung 2014, 249)، گردشگر اجازه پرورش توانایی‌های فعالیت نیافته خلاق خود را از طریق مشارکت و آموختن تجارب منطقه مورد بازدید، می‌دهد (Richards and Raymond 2000, 16).

در میان شهرهای ایران، زابل در منطقه سیستان از شهرهای مهم (استان سیستان و بلوچستان)، است که توان بالایی برای توسعه گردشگری به‌خصوص حوزه تاریخی - فرهنگی دارد، ولیکن باوجود غنای تاریخی - فرهنگی و پتانسیل‌های فراوان گردشگری متأسفانه شهرستان زابل مورد کم توجهی مسئولین و بی‌برنامگی در جهت توسعه و استفاده از این مواهب می‌باشد. به‌طوری‌که بسیاری از توان‌های منطقه به‌طور شایسته

پس از تنظیم سؤالات پژوهش، به بررسی مبانی نظری و پیشینه تحقیق پرداخته شد و در ادامه نیز توضیحات مختصری از منطقه مورد مطالعه مطرح گردید. پس از مشخص نمودن محدوده مورد پژوهش، به بررسی روش کار و تجزیه و تحلیل پرداخته شد. در نهایت یافته‌های تحقیق در دو بخش (توصیفی و تحلیلی) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته شد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اصطلاح «گردشگری خلاق» توسط ریچاردز و ریموند^۱ (۲۰۰۰) ابداع شد. این ایده برای اشکال خلاق تر گردشگری در یک پروژه اروپایی به نام پروتکس^۲ سرچشمه گرفت که هدفش تشویق تولید صنایع دستی از طریق گردشگری بود (Richards and Marques 2012, 2). به نظر می‌رسد که ایده گردشگری خلاق، نه فقط به خاطر تکامل خواسته گردشگر که همچنین با یک طیف وسیع از برنامه‌های سیاست‌گذاری معاصر، شکل گرفته باشد. گردشگری خلاق به دلایل مختلف، به‌عنوان یک گزینه کلیدی توسعه شناخته می‌شود و می‌تواند به اهدافی مشخص، خدمت کند. ریچاردز و ریموند، گردشگری خلاق را به‌عنوان یادگیری یک مهارت که بخشی از فرهنگ یک کشور یا اجتماع در حال بازدید در تعطیلات استف تعریف می‌کنند. گردشگریان خلاق، ظرفیت خلاقیت خود را توسعه می‌دهند، از طریق مشارکت غیررسمی در کارگاه‌های تعاملی به مردم محلی نزدیک می‌شوند تجاربی را می‌آموزند که فرهنگ مقصد سفر برای تعطیلاتشان ترسیم می‌کند. ریموند همچنین نشان داد که کارگاه‌های تعاملی که در گروه‌های کوچک برگزار می‌شوند، به بازدیدکنندگان اجازه می‌دهند تا خلاقیت خود را در حالی که به مردم محلی نزدیک می‌شوند کشف کنند. این کارگاه‌ها معمولاً ارزش‌های مقصد شامل هنر، فرهنگ، سلیقه و طبیعت را در برمی‌گیرد (Yozcu and İçöz 2010, 106). همچنین در این نوع از گردشگری نقش مدیران در شناخت انواع خلاقیت موجود در شهر به‌عنوان یک منبع و فرصت برای جذب گردشگران مهم تلقی می‌شود؛ بنابراین «گردشگری خلاق» مبتنی بر فعالیت‌های تجربی و تعامل عمیق با سبک

درخور مورد توجه قرار نکرده است و گردشگری در این منطقه در سطح پایین‌تری از میزان مورد انتظار قرار گرفته است. دلایل این امر را می‌توان به مواردی چون استفاده نامطلوب از موقعیت جغرافیایی، فقدان برنامه‌ریزی کارآمد، فقدان تجهیزات لازم و محدودیت خصوصی‌سازی، عدم تبلیغات نقاط گردشگری منطقه و بحث امنیتی را می‌توان در مورد گردشگری اشاره کرد.

در این راستا، مسئله‌ی اساسی در این پژوهش تحلیل الگوی مطلوب گردشگری خلاق در راستای توسعه پایدار شهری زابل می‌باشد. گردشگری خلاق در این منطقه می‌تواند با کمک گرفتن از منابع، وابستگی‌ها و میراث فرهنگی مشترک ملت‌های واقع در حوزه تمدنی سیستان به‌عنوان انگیزه‌ای جهت ایجاد تحرک در گردشگری استفاده کرده تا از این طریق شاهد پویایی اقتصادی، اجتماعی و از همه مهم‌تر توسعه پایدار منطقه باشیم، زیرا امروزه که شهر زابل با مشکلات عدیده‌ای از جمله (خشک‌سالی، نبود آب کافی برای کشاورزی و ضعف فعالیت‌های صنعتی و اقتصادی و...) روبروست، یکی از بهترین و مهم‌ترین راهکارهای توسعه آن، توجه و بهره‌برداری از گردشگری با رویکرد خلاق می‌باشد. برای رسیدن به این منظور بایستی چندین گام مهم در زمینه پویایی گردشگری خلاق برداشته شود که ابتدا مروری بر اثرات مثبت گردشگری و سپس معرفی قابلیت‌های تاریخی- فرهنگی (تمدنی) منطقه سیستان بخصوص شهر زابل و در مرحله بعد، ارائه راهبردهایی جهت پویایی بیشتر گردشگری خلاق در منطقه و زمینه‌سازی بسترهای لازم جهت رونق گردشگری و ایجاد ارتباط بین گردشگری با توسعه پایدار می‌باشد.

لذا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سؤالات ذیل می‌باشد: وضعیت گردشگری خلاق در شهر زابل چگونه است؟ و گردشگری خلاق به چه میزان در توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی شهر زابل تأثیر دارد؟

برای شکوفا کردن خلاقیت و نوآوری از نکات اصلی در رسیدن به موفقیت است.

● فضای شهری که اجازه شکل‌گیری اجتماعات و فضاهای عمومی جهت شناسایی استعدادهای جوان و خلاق را پدید آورد.

● ساختار بالغ شهری که با رفتارهای خلاق هماهنگ باشد و همچنین ساختار مستحکم اجتماعی که برای مردم جذاب باشد و برای رشد اقتصادی در سطح مطلوبی قرار گیرد (جاوید، حسین‌پور و اکبری مطلق ۱۳۹۲، ۴۸).

بنابراین در شهری همچون زابل باید همه زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری خلاق ایجاد شود تا بستر و زمینه مناسب برای کشف ایجاد پرورش و جذب ایده‌های خلاق فراهم شود و شرایط توسعه پایدار و تداوم ایده‌ها و خلاقیت‌های افراد به وجود آید.

در این راستا، طی دهه‌های اخیر، مفهوم توسعه پایدار به‌عنوان چارچوبی برای تبیین و شناخت روند توسعه اقتصادی، اجتماعی و مدیریت منابع طبیعی در سراسر جهان مطرح شده است. توسعه پایدار نقطه عطف پارادایم جدید است که پس از پنج دهه چالش‌های نظری و عملی در زمینه توسعه در جوامع انسانی پا به عرصه اندیشه و عمل گذاشته است تا با پیوند نظام‌های اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی، توسعه را به مفهومی انسانی، متعالی، چندبعدی، همه‌جانبه، متوازن و پایدار بدل کند (یاری ۱۳۹۰، ۲۳).

طرفداران پارادایم توسعه پایدار معتقدند که درس‌های اکولوژی می‌تواند و درعین حال، باید در فرایندهای اقتصادی به کار گرفته شوند (Redclift 1997, 37). مفهوم توسعه پایدار تاکنون از دیدگاه‌های مختلف علمی و بنا به مقاصد خاص تعریف شده و در حوزه‌های مختلف به کار گرفته شده است. این تعاریف را می‌توان در قالب مفاهیم متنوعی دسته‌بندی کرد؛ از جمله بیان چشم‌اندازها^۴ (Lee 1993, 562)، تبادل ارزش‌ها^۵ (Clark 1989, 51)، توسعه اخلاقی^۶ بازسازماندهی اجتماعی، حرکت به سوی آینده

زندگی جامعه مقصد است. موضوع جالب این است که اتفاقاً تعریف «میراث ناملموس» شامل سنت‌های شفاهی، هنرهای نمایشی، آیین‌ها و رویدادها، دانش و تجربیات مرتبط با طبیعت، جهان و صنایع دستی سنتی است که با مضامین گردشگری خلاق همبستگی بسیاری دارد. در واقع با توجه به میراث ناملموس یک جامعه است که می‌توان یک گردشگر را به‌مثابه یک شهروند قلمداد و واژه گردشگر شهروند را تعریف نمود. از طرفی پروژه ایجاد شبکه شهرهای خلاق با موضوعات ادبیات، فیلم، موسیقی، صنایع دستی، هنرهای مردمی و خوراک نه تنها با میراث ناملموس یک جامعه بیگانه نیست بلکه در همان راستاست؛ بنابراین ما در نسل سوم گردشگری با گردشگرانی مواجه خواهیم بود که از مرز دیدار صرف آثار تاریخی و طبیعی فراتر رفته‌اند و با حضور در بطن جامعه مقصد، به درک عمیق‌تری از آن نائل خواهند شد. در گزارشات مربوط به سال ۲۰۱۱ سازمان جهانی گردشگری^۱ چنین مطرح شده که در پژوهش‌های آینده گردشگری باید متوجه باشیم گردشگران فرهیخته‌تر خواهند شد و به میزان بیشتری جویای آگاهی‌های جدید و سرمایه‌های فرهنگی خواهند بود. آن‌ها همچنین جویای معنای بیشتر از زندگی خویش بوده در تجارب شخصی خواهان اصالت بیشتری خواهند بود (UNESCO, 2006, 2-3)؛ و اما شاخص‌های ارزیابی گردشگری خلاق را می‌توان به این صورت مطرح کرد:

● وجود داشتن پایه مناسبی برای بازسازی اقتصاد پویا و خلاق شهر؛ شامل فراهم بودن شرایط کار پویا و منعطف که حضور جمعیتی متنوع و متخصص از انواع مهارت‌ها را می‌طلبد (رحیمی فرد و همکاران ۱۴۰۰، ۱۵۱۰).

● ساختار اقتصادی شهر باید مبتنی بر مؤلفه‌های رشد خلاق و هماهنگ با برنامه‌های خلاق (خدمات؛ فرهنگ و...) باشد.

● توانایی جذب استعدادهای خلاق و مستعد برای تثبیت رشد فزاینده اقتصاد شهر خلاق، در این راه تنوع فضایی

4 - Exchange of values
5 - Ethical development
6 - Social reorganization

1 - World Tourism Organization
2 - Paradigm
3 - Perspectives

به شهر مقصد گردشگری اجازه می‌دهد تا با محصولات نوآورانه و جذب کارآفرین‌ها مزیت‌های رقابتی نسبت به مقاصد دیگر پیدا کند. یکی از ارکان گردشگری خلاق چشم‌انداز و آوازه آن است که به‌طور جالب توجهی پشتیبان و هدایتگر خلاقیت در شهر است. این چشم‌انداز داستان شهر را در سراسر جهان بازگو می‌کند و آن را بلندآوازه می‌سازد و به پیشبرد گردشگری، صادرات و سرمایه‌گذاری در شهر می‌انجامد همان‌گونه که با برند سازی شهری می‌توان به آن دست یافت. عینالی و همکاران در پژوهشی به بررسی نقش گردشگری خلاق در توسعه پایدار مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای تاریخی - فرهنگی شمال غرب کشور)، پرداخته‌اند (عینالی، محمدی یگانه و قاسملو ۱۳۹۸، ۹۷). نتایج بررسی مطالعات میدانی از طریق مشاهدات محقق در رابطه با گردشگری خلاق در روستاهای تاریخی - فرهنگی شمال غرب کشور نشان می‌دهد که این روستاها به علت توسعه مناسب زیرساخت‌های گردشگری و مطرح شدن روستاها به‌عنوان یک برند و مقصد گردشگری و همچنین برخورداری از منابع خلاق، وضعیت مطلوبی از نظر گردشگری خلاق روستایی دارند. از سوی دیگر بر اساس تحلیل‌های آماری صورت گرفته نیز روستاهای مورد مطالعه از وضعیت مطلوبی از نظر گردشگری خلاق قرار دارند. همچنین با توجه به وضعیت توسعه پایدار روستایی در نتیجه گسترش گردشگری خلاق، بررسی مدل برازش رگرسیون نشان می‌دهد که حدود ۰/۸۳ از تأثیر مثبت گردشگری در توسعه پایدار روستایی، متأثر از خلاقیت در گردشگری روستایی در محدوده مورد مطالعه، بوده است. زال و همکاران در پژوهشی به بررسی گردشگری خلاق، ابزاری برای توسعه کلان‌شهر تبریز، پرداخته‌اند (زال، دوستی و رمضان‌زاده لسبونی ۱۳۹۷، ۷۵۳). نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که همه شاخص‌های مؤثر شامل سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی، استعداد، تجربه خلاق و زیرساخت‌ها ارتباطی مثبت و مستقیم با رشد و توسعه این گردشگری در کلان‌شهر تبریز دارند که از میان آن‌ها

بهتر، به خطر نینداختن کیفیت محیط‌زیست^۲ (Avijiti 1999, 3, Overton 1999, 3) توانمندسازی مردم،^۳ ایجاد ظرفیت‌های جدیداً، احترام به اطلاعات و دانش بومی؛^۴ افزایش آگاهی‌ها و اطلاعات^۵ (Overton and Schewens 1999, 3). این مفاهیم همگی به‌نوعی تبیین‌کننده ایده محوری توسعه پایدار، یعنی برآورده ساختن نیازهای نسل حاضر با در نظر گرفتن نیازهای نسل آتی، هستند (Tanguay 2010, 407) و در چارچوب همپوشانی ساختارهای اقتصادی و اجتماعی و بسترهای محیطی نمود پیدا می‌کنند (Doody 2009, 1129). هریک از این ساختارهای سه‌گانه جنبه‌های خاص خود را دارند و اهداف آن‌ها متفاوت است (Zaslow et al. 1988, 68).

در باب موضوع گردشگری خلاق پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است که در ذیل به تعدادی از آن‌ها اشاره شده است: صادقیان بروجنی و همکاران در پژوهشی به شناسایی عوامل اثربخش بر توسعه گردشگری خلاق و تأثیر آن بر پایداری رفتار از دیدگاه گردشگران در مناطق روستایی شهرستان بروجن پرداخته‌اند (صادقیان بروجنی، کیانی سلمی و غلامی بيمرغ ۱۳۹۹، ۶۹۶). نتایج رتبه‌بندی عوامل اثرگذار بر توسعه گردشگری خلاق در مناطق روستایی شهرستان بروجن بیشترین پتانسیل را با بار عاملی ۰/۹۰ به شاخص اطلاع‌رسانی و تبلیغات اختصاص داده است. رفتارهای پایدار گردشگران با استفاده از آزمون تحلیل عاملی در سه بعد عوامل فرهنگی، زیست محیطی و اقتصادی مشخص شده است که به ترتیب پایداری فرهنگی ۳۳/۹ درصد، پایداری اقتصادی ۱۴/۸ درصد و پایداری زیست محیطی ۱۱/۷۵ درصد رفتارهای پایدار گردشگران را تبیین نموده است. البته باید متذکر شد وجود زمینه‌های گردشگری خلاق در منطقه اثری بر بروز رفتارهای پایدار گردشگران روستایی نداشته است. اسدی و همکاران در پژوهشی به بررسی نقش برندسازی^۶ شهری در توسعه گردشگری خلاق، پرداخته‌اند (اسدی و محمدی ۱۳۹۹، ۱). نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که خلاقیت

5 - Respect for local information and knowledge
6 - Increase awareness and information
7 - Branding

1 - Moving to a better future
2 - Do not endanger the quality of the environment
3 - Empowering people
4 - Creating new capacities

جنوبی^۸ پرداخته‌اند (Leeb and lea 2015, 479). نتایج نشان داد حمایت از سرمایه‌گذاری شرکت‌های متوسط و کارآفرینان از اولویت‌ها و سیاست‌های اتخاذ شده است، همچنین حفاظت از مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری در فناوری اطلاعات در جهت توسعه گردشگری مهم هستند.

۳- روش تحقیق

تحقیق حاضر برحسب هدف کاربردی، برحسب نحوه گردآوری داده‌ها یک تحقیق تحلیلی و توصیفی می‌باشد و در نهایت از لحاظ نحوه اجرا، از نوع پیمایشی و برحسب روش تحقیق از نوع کمی می‌باشد. به منظور انجام این پژوهش به دو روش اسنادی و میدانی به تهیه اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن‌ها اقدام شده است. در مرحله اسنادی به گردآوری اطلاعات از کتب، نشریات، نقشه و سایت‌های اینترنتی پرداخته شد و در مرحله اخذ اطلاعات میدانی، ضمن مشاهده و پرسش از ساکنان شهر زابل و متخصصان در حوزه مطالعاتی از طریق پرسش‌نامه‌ها، اطلاعات لازم اخذ شد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه می‌باشد. شاخص‌های (گردشگری خلاق و توسعه پایدار در ابعاد اقتصادی و اجتماعی) بر اساس مطالعه مبانی نظری و پیشینه تحقیق جمع‌آوری شد و در قالب پرسشنامه نیز منعکس شد. (جدول ۱، ۲، ۳)، قابل ذکر است، جهت اطمینان از روایی بودن پرسشنامه‌ها و همچنین شاخص‌های انتخاب شده از نظرات اساتید دانشگاه و متخصصان در حوزه مطالعات استفاده شده است. همچنین جهت اطمینان بیشتر از صحت شاخص‌ها در یک مرحله پیش‌آزمون در مقیاس کوچک‌تر (۳۰ پرسشنامه)، پرسشنامه‌ها تکمیل و نتایج استخراج و سپس توزیع شد. میزان پایایی پرسشنامه‌های این تحقیق به وسیله نرم‌افزار SPSS و روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار (۰/۸۶) برای پرسشنامه گردشگری خلاق و مقدار (۰/۸۴) برای توسعه پایدار به دست آمد، قابل ذکر است مقدار آلفای کرونباخ

سرمایه اجتماعی و استعداد خلاق بیشترین اثرگذاری را در گردشگری این شهر خواهند داشت. بر اساس نظر کارشناسان، در شهر تبریز هم قابلیت‌های لازم برای جذب طبقه خلاق وجود دارد و شهر در این زمینه نیز موفق بوده است؛ بنابراین می‌توان آن را به کمک برخی تمهیدات به شهری خلاق تبدیل کرد و اقتصاد آن را ارتقا داد. ریچارد^۱ در پژوهشی به توسعه مکان‌های خلاقانه: با تأکید بر نقش گردشگری خلاق پرداخته‌اند (Richards 2020, 24). نتایج نشان می‌دهد که جاذبه‌پردازی خلاق شامل در نظر گرفتن منابع، معنا و خلاقیت است که به روشنی هدایت می‌شود و مشارکت را امکان‌پذیر می‌سازد و فضایی برای بیان خلاقانه ایجاد می‌کند و یک روایت منسجم را توسعه می‌دهد.

سارنتو و همکاران^۲ در پژوهشی زمینه‌سازی برای دستیابی به توسعه گردشگری خلاق را مورد بررسی قرار داده‌اند (Sarantou, Kugapi and Huhmarniemi 2020, 12). یافته‌ها نشان می‌دهد که گردشگری خلاق با حضور طراحان و برنامه‌ریزان می‌تواند فرصت‌های جدید گردشگری را فراهم کند که نه تنها تجربیات عمیقاً مرتبطی را برای گردشگران ایجاد می‌کند بلکه معیشت پایدار^۳ را نیز برای طراحان محلی فراهم می‌کند. گلدبرگ-میلر^۴ در پژوهشی به بررسی استراتژی‌های شهر خلاق در توسعه نیویورک^۵ پرداخته‌اند (Goldberg-Miller 2019, 26). آن‌ها به این نتیجه رسیدند که در یک ده گذشته بخصوص در اتفاقات بعد ۱۱ سپتامبر^۶ استراتژی‌های شهر خلاق در دستور کار شهرداری نیویورک قرار گرفته است. این شهر در حوزه‌های سرگرمی شهری، محیط فرهنگی، کار و اشتغال، موفقیت‌های زیادی را کسب کرده و آن را به عنوان جذابیت این شهر استفاده کرده تا نیویورک را به عنوان مقصد گردشگری بشناساند و برای ساکنان و فرصت‌های بی‌شماری ایجاد کرده است. لیب و لیا^۷ در پژوهشی به بررسی و اولویت‌بندی و استخراج استراتژیک سیاست‌های صنعت گردشگری خلاق در توسعه کشور کره

5 - New York

6 - September

7 - Leeb and leea

8 - South Korea

1 - Richards

2 - Sarantou et al

3 - Sustainable livelihood

4 - Goldberg-Miller

نرم افزار SPSS، مدل های (F-SORA and F-KOPRAS) و مدل F-ARAS استفاده شد. مراحل کار به شرح ذیل می باشد:

- به منظور وضعیت گردشگری خلاق در شهر زابل از نرم افزار SPSS و آزمون همبستگی اسپیرمن به منظور ارتباط بین گردشگری خلاق و توسعه پایدار استفاده شد.
- به منظور رتبه بندی هر یک از ابعاد گردشگری خلاق از مدل های ترکیبی (F-SORA and F-KOPRAS)، استفاده شد.
- به منظور میزان تأثیرپذیری هر یک از مؤلفه های توسعه پایدار در ابعاد اقتصادی و اجتماعی از گردشگری خلاق از مدل F-ARAS استفاده شد.

به دست آمده برای پرسشنامه ها نشان دهنده پایایی قابل قبول پرسشنامه ها می باشد.

جامعه آماری در پژوهش حاضر شامل دو بخش می باشد، بخش اول ساکنین محلی شهر زابل می باشد که بر اساس سرشماری سال (۱۳۹۵)، تعداد جمعیت این منطقه (۱۳۴۹۵۰) می باشد که بر اساس نمونه گیری تصادفی و روش کوکران، تعداد (۳۸۵) به عنوان جامعه نمونه انتخاب شد. قابل ذکر است، به دلیل اینکه بحث مشارکت دامنه وسیعی از افراد را در برمی گیرد و دامنه سنی خاصی ندارد، جامعه نمونه برحسب تعداد جمعیت ساکن شهر زابل تعیین شد. در بخش دوم نیز جامعه آماری شامل افراد متخصص و صاحب نظر در حوزه گردشگری و توسعه شهری می باشد، با توجه به اینکه جامعه نمونه در بیشتر مدل های فازی بین ۲۰-۳۰ نفر می باشد، در این قسمت از پژوهش نیز ۲۰ نفر (متخصص) به عنوان جامعه نمونه انتخاب شد. در نهایت به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از

جدول ۱- ابعاد و شاخص های گردشگری خلاق

ابعاد	شاخص
مقیاس	جمعیت
	مساحت
صنایع خلاق	موسیقی
	سینما و تئاتر
	ادبیات
	اقامتی و پذیرایی
	موزه
سرمایه اجتماعی	مشارکت اجتماعی
	اعتماد اجتماعی
	امنیت اجتماعی
	آگاهی اجتماعی
کیفیت زندگی	وضعیت زیست محیطی
	وضعیت اقتصادی
	وضعیت کالبدی
کارایی و اثربخشی	کنترل و کاهش ترافیک
	گسترش فضای سبز
	عملکرد شورای شهر
	جلوگیری از فساد
سرزندگی	وجود مراکز خرید متنوع
	وجود مراکز اوقات فراغت
	وجود بناهای خاص، مذهبی و فرهنگی
تکنولوژی و ارتباطی	دسترسی آسان از اینترنت توسط شهروندان
	دسترسی به کیوسک های اطلاع رسانی

	دسترسی مناسب مردم به عابربانکها	
طبقه خلاق	تعداد شاغلان دارای تحصیلات عالی، دکتری تخصصی، فوق لیسانس...	پناهی و داداش پور مقدم ۱۳۹۸، ۹۲
تنوع اجتماعی	تنوع اقوام	پناهی و داداش پور مقدم ۱۳۹۸، ۹۲
	تعداد نیروی کار غیربومی	
	تنوع زبان	
	نحوه برخورد با اقلیتها و نژادها	
زیرساخت خلاقیت	واحدهای تحقیق و توسعه	زال، دوستی و رمضانزاده لسبونی ۱۳۹۷، ۷۵۹
	تعداد محققان واحدهای تحقیق و توسعه	
	تعداد خوشه‌های صنعتی	
انعطاف پذیری	استفاده از مصالح متناسب با محیط شهر در ساخت و سازهای جدید	پناهی و داداش پور مقدم ۱۳۹۸، ۹۲
	توجه به محیط زیست و عدم تخریب آن	
	زیباسازی محیط شهری از طریق درختکاری و گلکاری و ...	
	حفاظت از زیبایی‌های محیط اطراف شهر از طریق عدم تخلیه زباله‌ها و فاضلاب	
	میزان پذیرش عقاید و ارزش‌های جدید توسط مردم شهر	
	میزان تمایل به حفظ و پایبند بودن به آداب و سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی گذشته زابل	
	استقبال از اختراع و نوآوری توسط ساکنان زابل	
	استقبال و پذیرش از گردشگری توسط ساکنین محلی	
استفاده از نمادهای محلی فرهنگی محلی و ملی در معابر و میادین شهری		
ابتکار و نوآوری	توانایی به کارگیری راه‌حل‌های ابتکاری و جدید برای حل مشکلات گردشگری زابل	پناهی و داداش پور مقدم ۱۳۹۸، ۹۲
	برگزاری فستیوال‌ها و جشن‌ها در زابل برای جذب گردشگر	
	برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری در شهر در جهت جذب گردشگری	
	زیباسازی منظر و چشم‌انداز زابل (نورپردازی، فضای سبز و ...)	
	وجود مکان‌های عمومی برای استراحت گردشگران و مردم زابل	
	وجود رستوران و قهوه‌خانه و ذاخوری برای خدمات‌دهی به گردشگران	
	حمایت مردم شهر و مسئولین از طرح‌های کارآفرینی گردشگری	
	میزان جسارت و نوآوری اهالی زابل در خدمات‌دهی به گردشگران	

جدول ۲- معیارها و مؤلفه‌های تحقیق در زمینه پایداری اقتصادی (متغیرهای وابسته)

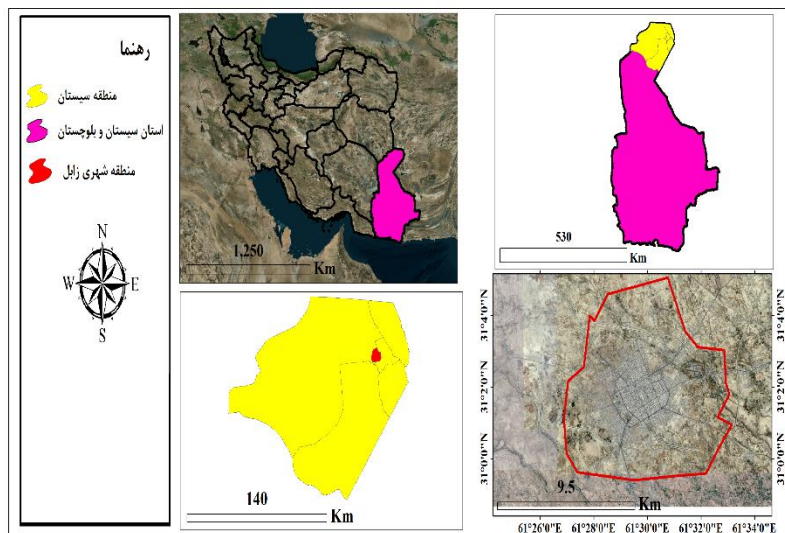
بعد	معیار	سنجه
پایداری اقتصادی	اشتغال	فرصت‌های شغلی جدید، زمینه‌های اشتغال، انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت، میزان اشتغال در زمینه خدماتی
	درآمد	درآمد ساکنین، درآمدهای متنوع و پایدار، میزان قیمت کالاها و تولیدات محلی، پایداری و قیمت مسکن و زمین در شهر، تنوع به منابع درآمدی ساکنین
	سرمایه - گذاری	دسترسی ساکنین به خدمات مالی و اعتباری، فرصت‌های پس‌انداز خانوارها، سرمایه‌گذاری در مشاغل سنتی، سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی
	تولید	تغییر نوع تولید برای فروش، افزایش تولید در واحد سطح، متنوع شدن تولیدات، افزایش تولیدات غیرزراعی، توسعه و حجم مبادلات اقتصادی
		سجاسی قیداری، رومیانی و صانعی ۱۳۹۳، ۹۳؛ عینالی ۱۳۹۳، ۱۰۱؛ ولانی و محمدی یگانه ۱۳۹۳، ۶۱
		عینالی ۱۳۹۳، ۱۰۱؛ ولانی و محمدی یگانه ۱۳۹۳، ۶۱؛ فراهانی، ولایی و رسولی‌نیا ۱۳۹۲، ۲۱۶
		ولانی و محمدی یگانه ۱۳۹۳، ۶۱؛ فراهانی، ولایی و رسولی‌نیا ۱۳۹۲، ۲۱۶
		سجاسی قیداری، رومیانی و صانعی ۱۳۹۳، ۹۳؛ عینالی ۱۳۹۳، ۱۰۱؛ ولانی و محمدی یگانه ۱۳۹۳، ۶۱؛ فراهانی، ولایی و رسولی‌نیا ۱۳۹۲، ۲۱۶

جدول ۳- معیارها و مؤلفه‌های تحقیق در زمینه پایداری اجتماعی (متغیرهای وابسته)

بعد	معیار	سنجه
پایداری اجتماعی	مشارکت	حسن تعاون و همکاری در خانواده و جامعه، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها
	آموزش	رضایت از کیفیت آموزش، دسترسی به زیرساخت‌های آموزشی و امکانات آموزشی
	فراغت	وضعیت فراغتی و تفریحی، رضایت از کمیت و کیفیت اوقات فراغت
		شمسی، خراسانی و مطیعی لنگرودی ۱۳۹۹، ۵۲

است (مباشری، انوری و میری ۱۴۰۰، ۷۰۲). محلی که امروزه زابل نامیده می‌شود، در گذشته زمین‌هایی با تپه‌هایی از ماسه‌های روان و رسوبات دریایی بوده که قسمتی از آن در مسیر رودخانه هیرمند قرار داشته است. با کم شدن آب رودخانه بر وسعت خشکی‌های اطراف آن افزوده شد، ولیکن همچنان مکانی برای سفر گردشگران از شهرهای ایران و کشورهای خارجی محسوب می‌گردد، از مهم‌ترین مکان‌های گردشگری در این شهر را می‌توان به مواردی از جمله: قلعه رستم، قلعه کهک کهزاد، مجتمع سایرالله، آسادهای حوض دار، گمرک بلژیکی‌ها، کاروانسرای فرنگی، بانک ایران و انگلیس، موزه مردم‌شناسی زابل، آرامگاه خواجه غلطان، شهر سوخته، ارگ خان ملک کیانی، دهانه غلامان، کوه خواجه) اشاره نمود.

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور و استان

پرسش‌شونده تحصیلات زیر دیپلم دارند و تنها ۴۶ درصد افراد دارای تحصیلات دانشگاهی هستند. همچنین حدود ۶۵ درصد افراد اقامت خود را کمتر از ۳۰ سال ذکر نمودند و ۳۵ درصد افراد نیز بیش از ۳۰ سال در منطقه زندگی کرده‌اند.

۲-۴- یافته‌های تحلیلی

۲-۱- تحلیل شهر زابل بر اساس شاخص‌های گردشگری

خلاق

قبل از هرگونه تحلیل، لازم دانسته شد به بررسی نرمال بودن ابعاد گردشگری خلاق و توسعه پایدار پرداخته شود. مطابق [جدول \(۳\)](#)، نتایج به‌دست‌آمده از آزمون

۳-۱- محدوده مورد مطالعه

شهر زابل به‌عنوان یکی از شهرهای راهبردی مرزی شرق ایران در عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۷ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۹ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۶۱ درجه و ۵۹ دقیقه شرقی واقع شده است ([شکل شماره ۱](#)). ارتفاع این شهر ۴۹۸٫۲ متر از سطح دریا بوده و در جلگه‌ای گسترده و هموار واقع شده که اطراف آن را اراضی مسطح فرا گرفته است. مساحت حریم شهر در وضع موجود شهر زابل ۱۷ هزار هکتار می‌باشد. وسعت حریم شهر در حدود ۸ برابر محدوده شهر است. جمعیت شهر زابل مطابق آخرین سرشماری نفوس و مسکن (۱۳۹۵)، ۱۳۴۹۵۰ می‌باشد. آب‌وهوای زابل از نوع بیابانی، گرم و خشک هست به‌طوری که خشک‌سالی و طوفان از پدیده‌های غالب منطقه

۴- یافته‌ها

۴-۱- یافته‌های توصیفی

مطابق اطلاعات جمع‌آوری‌شده از پرسشنامه‌های توزیع‌شده، سرپرستان خانوار با بیش از ۴۵ سال بیشترین درصد و افراد ۲۵-۳۵ سال، کمترین تعداد پرسش‌شونده را شامل شدند. همچنین ۸۰ درصد پرسش‌شوندگان مرد و ۲۰ درصد نیز زن بودند (البته لازم به یادآوری است که پرسشنامه‌های تحقیق حاضر، از سرپرستان خانوارها تکمیل شده است، از این رو این عدم تناسب جنسیت پاسخگویان طبیعی است). همچنین قابل‌ذکر است که ۵۴ درصد افراد

درصد توزیع این نمونه نرمال بود؛ بنابراین می‌توان از تحلیل پارامتریک استفاده کرد.

در ابتدا، به منظور وضعیت گردشگری خلاق در شهر زابل از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد، نتایج به شرح [جدول \(۶\)](#) می‌باشد.

کولموگروف-اسمیرونوف حاکی از این واقعیت بود که ابعاد گردشگری خلاق و توسعه پایدار از توزیع نرمال برخوردار بود. نتایج نشان داد، مقدار سطح معناداری در همه ابعاد بزرگ‌تر از مقدار خطا (۰/۰۵) بود؛ و در سطح معناداری ۹۵

جدول شماره ۴. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرونوف ابعاد توسعه پایدار

ابعاد توسعه پایدار	سطح معناداری	میزان خطا	آماره کولموگروف اسمیرونوف	نتیجه گیری
اقتصادی	۰/۳۱۲	۰/۰۵	۱/۲۱۳	نرمال
اجتماعی	۰/۳۰۸	۰/۰۵	۱/۲۰۷	نرمال

جدول شماره ۵. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرونوف ابعاد گردشگری خلاق

ابعاد گردشگری خلاق	سطح معناداری	میزان خطا	آماره کولموگروف اسمیرونوف	نتیجه گیری
مقیاس	۰/۲۶۷	۰/۰۵	۱/۳۱۴	نرمال
صنایع خلاق	۰/۲۶۵	۰/۰۵	۱/۳۱۳	نرمال
سرمایه اجتماعی	۰/۲۷۱	۰/۰۵	۱/۲۸۷	نرمال
کیفیت زندگی	۰/۲۶۱	۰/۰۵	۱/۲۷۵	نرمال
کارایی و اثربخشی	۰/۲۸۹	۰/۰۵	۱/۳۲۱	نرمال
سرزندگی	۰/۲۷۳	۰/۰۵	۱/۲۸۹	نرمال
تکنولوژی و ارتباطی	۰/۲۷۱	۰/۰۵	۱/۲۸۷	نرمال
طبقه خلاق	۰/۲۷۸	۰/۰۵	۱/۳۰۲	نرمال
تنوع اجتماعی	۰/۲۸۱	۰/۰۵	۱/۳۱۴	نرمال
زیرساخت خلاقیت	۰/۲۷۸	۰/۰۵	۱/۳۰۲	نرمال
انعطاف پذیری و پذیرش	۰/۲۶۶	۰/۰۵	۱/۲۸۹	نرمال
ابتکار و نوآوری	۰/۲۷۰	۰/۰۵	۱/۳۰۴	نرمال

جدول ۶- وضعیت گردشگری خلاق در شهر زابل

ابعاد	شاخص	میانگین	T	فاصل اطمینان تفاوت	
				بالا	پایین
مقیاس	جمعیت	۳/۰۰	۲۵/۶۷۴	۰/۰۰۰	۳/۱۱
	مساحت	۳/۰۲	۲۵/۷۲۹	۰/۰۰۰	۳/۱۴
صنایع خلاق	موسیقی	۳/۰۳	۲۵/۴۱۰	۰/۰۰۰	۳/۱۲
	سینما و تئاتر	۲/۷۰	۲۵/۹۵۰	۰/۰۰۰	۲/۸۹
	ادبیات	۳/۰۱	۲۵/۹۲۷	۰/۰۰۰	۳/۱۱
	اقامتی و پذیرایی	۳/۰۳	۲۵/۶۶۸	۰/۰۰۰	۳/۱۴
سرمایه اجتماعی	موزه	۳/۰۴	۲۵/۰۹۲	۰/۰۰۰	۳/۱۳
	مشارکت اجتماعی	۳/۱۱	۲۵/۴۲۱	۰/۰۰۰	۳/۲۱
	اعتماد اجتماعی	۳/۰۴	۲۵/۳۲۳	۰/۰۰۰	۳/۱۴

۲/۶۷	۲/۹۳	۰/۰۰۰	۲۵/۴۵۳	۲/۸۰	امنیت اجتماعی	
۲/۸۹	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۶	۳/۰۳	آگاهی اجتماعی	
۲/۸۹	۳/۱۱	۰/۰۰۰	۲۵/۵۴۳	۳/۰۰	وضعیت زیست محیطی	کیفیت زندگی
۲/۷۰	۲/۹۵	۰/۰۰۰	۲۵/۴۷۸	۲/۸۹	وضعیت اقتصادی	
۲/۷۸	۳/۰۳	۰/۰۰۰	۲۴/۵۵۴	۲/۹۳	وضعیت کالبدی	
۲/۸۹	۳/۱۳	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	کنترل و کاهش ترافیک	کارایی و اثربخشی
۲/۷۴	۳/۰۰	۰/۰۰۰	۲۵/۴۸۰	۲/۹۰	گسترش فضای سبز	
۲/۷۸	۲/۹۲	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۶	۳/۰۳	عملکرد شورای شهر	
۲/۷۶	۲/۹۰	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۵	۳/۰۲	جلوگیری از فساد	
۲/۸۰	۳/۰۹	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	وجود مراکز خرید متنوع	سرزندگی
۲/۶۷	۲/۹۰	۰/۰۰۰	۲۵/۴۵۴	۲/۸۰	وجود مراکز اوقات فراغت	
۲/۷۸	۳/۰۹	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۶	۳/۰۳	وجود بناهای خاص، مذهبی و فرهنگی	
۲/۸۹	۳/۱۱	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	دسترسی آسان از اینترنت توسط شهروندان	تکنولوژی و ارتباطی
۲/۷۸	۳/۱۹	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۷	۳/۰۴	دسترسی به کیوسک‌های اطلاع‌رسانی	
۲/۸۹	۳/۱۱	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	دسترسی مناسب مردم به عابربانک‌ها	
۳/۰۴	۳/۱۹	۰/۰۰۰	۲۵/۶۵۴	۳/۱۱	تعداد شاغلان دارای تحصیلات عالی، دکتری تخصصی، فوق لیسانس...	طبقه خلاق
۳/۰۲	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۶۴۳	۳/۰۹	تنوع اقوام	تنوع اجتماعی
۲/۸۹	۳/۱۳	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۶	۳/۰۳	تعداد نیروی کار غیربومی	
۲/۸۹	۳/۱۲	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	تنوع زبان	
۳/۰۰	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۶۴۳	۳/۰۹	نحوه برخورد با اقلیت‌ها و نژادها	
۳/۰۴	۳/۲۰	۰/۰۰۰	۲۵/۷۸۵	۳/۱۵	واحدهای تحقیق و توسعه	زیرساخت و خلاقیت
۳/۰۴	۳/۱۹	۰/۰۰۰	۲۵/۷۷۶	۳/۱۳	تعداد محققان واحدهای تحقیق و توسعه	
۲/۸۹	۳/۱۱	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۳	۳/۰۲	تعداد خوشه‌های صنعتی	
۲/۸۹	۳/۱۲	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	استفاده از مصالح متناسب با محیط شهر در ساخت‌وسازهای جدید	انعطاف‌پذیری و پذیرش
۲/۷۳	۳/۰۰	۰/۰۰۰	۲۵/۳۷۹	۲/۸۹	توجه به محیط‌زیست و عدم تخریب آن	
۲/۸۴	۲/۹۸	۰/۰۰۰	۲۵/۴۷۸	۲/۹۷	زیباسازی محیط شهری از طریق درختکاری و گل‌کاری و ...	
۲/۶۷	۲/۹۲	۰/۰۰۰	۲۵/۴۷۳	۲/۸۷	حفاظت از زیبایی‌های محیط اطراف شهر از طریق عدم تخلیه زباله‌ها و فاضلاب	
۳/۰۴	۳/۲۰	۰/۰۰۰	۲۵/۷۸۵	۳/۱۵	میزان پذیرش عقاید و ارزش‌های جدید توسط مردم شهر	
۲/۸۹	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۶	۳/۰۳	میزان تمایل به حفظ و پایبند بودن به آداب و سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی گذشته زابل	
۲/۶۱	۲/۸۷	۰/۰۰۰	۲۵/۹۴۹	۲/۶۹	استقبال از اختراع و نوآوری توسط ساکنان زابل	
۳/۰۵	۳/۲۱	۰/۰۰۰	۲۵/۶۵۹	۳/۱۵	استقبال و پذیرش از گردشگری توسط ساکنین محلی	
۳/۰۷	۳/۲۵	۰/۰۰۰	۲۵/۶۶۵	۳/۱۷	استفاده از نمادهای محلی فرهنگی محلی و ملی در معابر و میادین شهری	
۲/۸۹	۳/۱۲	۰/۰۰۰	۲۵/۴۳۵	۳/۰۰	توانایی به کارگیری راه‌حل‌های ابتکاری و جدید برای حل مشکلات گردشگری زابل	
۲/۷۶	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۵	۳/۰۲	برگزاری فستیوال‌ها و جشن‌ها در زابل برای جذب گردشگر	

۲/۷۴	۳/۱۶	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۷	۳/۰۴	برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری در شهر در جهت جذب گردشگری	ابتکار و نوآوری
۲/۷۰	۲/۹۵	۰/۰۰۰	۲۵/۴۷۸	۲/۸۹	زیباسازی منظر و چشم‌انداز زابل (نورپردازی، فضای سبز و ...)	
۲/۶۵	۲/۸۷	۰/۰۰۰	۲۵/۴۵۳	۲/۷۷	وجود مکان‌های عمومی برای استراحت گردشگران و مردم زابل	
۲/۶۷	۲/۹۰	۰/۰۰۰	۲۵/۴۵۴	۲/۸۰	وجود رستوران و قهوه‌خانه و غذاخوری برای خدمات‌دهی به گردشگران	
۲/۴۳	۲/۶۷	۰/۰۰۰	۲۵/۳۴۲	۲/۵۵	حمایت مردم شهر و مسئولین از طرح‌های کارآفرینی گردشگری	
۲/۸۹	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۵/۵۵۶	۳/۰۳	میزان جسارت و نوآوری اهالی زابل در خدمات‌دهی به گردشگران	

است، به دلیل حجم زیاد جداول در مدل ترکیبی مطرح‌شده، تنها به جدول نهایی مدل‌ها اکتفا شد.

جهت تحلیل نتایج **جدول (۷)**، یک شاخص کیفی پیشنهاد شده است که به کمک آن می‌توان سطح گردشگری خلاق را در شهر زابل به صورت کیفی تعیین نمود. بر این اساس اگر بین (۰/۳۰ - ۰/۱۰۰) باشد، بعد مربوطه در وضعیت قرمز و سطح کیفیت ضعیف قرار دارد. اگر بین (۰/۳۰ - ۰/۴۰) باشد، بعد مربوطه در وضعیت زرد و سطح کیفیت نسبتاً ضعیف می‌باشد. اگر بین (۰/۶۰ - ۰/۱۰۰) باشد، آنگاه بعد در وضعیت زرد و سطح کیفیت متوسط و اگر بین (۰/۶۰ تا ۰/۷۰) باشد، آنگاه بعد در وضعیت زرد و سطح کیفیت نسبتاً خوب قرار دارد. اگر بین (۰/۷۰ - ۰/۸۰) باشد، آنگاه وضعیت بعد سبز و سطح کیفیت آن خوب می‌باشد و اگر بین (۰/۸۰ - ۰/۹۰) باشد، بعد مربوطه در وضعیت سبز و سطح کیفیت خوب و در نهایت اگر بین (۰/۹۰ - ۰/۱۰۰) باشد، بعد در وضعیت سبز و سطح کیفیت آن ممتاز خواهد بود (صادقی و کاظمی، ۱۳۹۷، ۵۹)

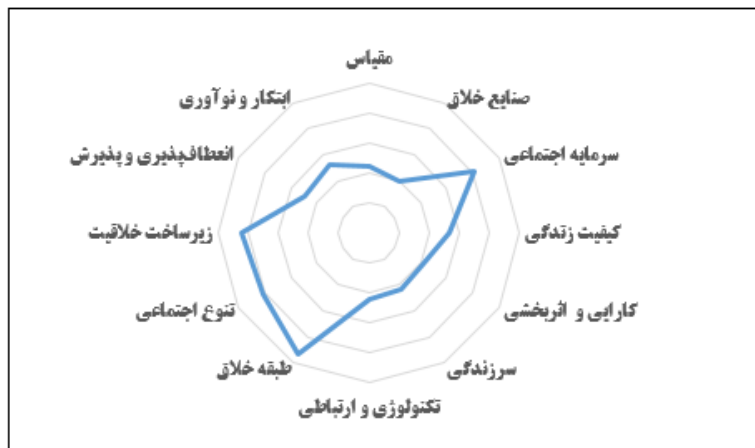
مطابق نتایج در **جدول (۶)**، میانگین به دست آمده در تمامی شاخص‌های گردشگری خلاق به جزء شاخص‌های (وجود مراکز اوقات فراغت، گسترش فضای سبز، وضعیت کالبدی، وضعیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، سینما و تئاتر، حمایت مردم شهر و مسئولین از طرح‌های کارآفرینی گردشگری، وجود رستوران و قهوه‌خانه و غذاخوری برای خدمات‌دهی به گردشگران، وجود مکان‌های عمومی برای استراحت گردشگران و مردم زابل، استفاده از اختراع و نوآوری توسط ساکنین زابل، حفاظت از زیبایی‌های محیط اطراف شهر از طریق عدم تخلیه زباله‌ها و فاضلاب، توجه به محیط‌زیست و عدم تخریب آن، زیباسازی محیط شهری از طریق درختکاری و گل‌کاری و...)، متوسط رو به مطلوب می‌باشد.

در ادامه نیز با استفاده از مدل ترکیبی (کوپراس فازی و سورای فازی)، به بررسی و رتبه‌بندی هر یک از ابعاد گردشگری خلاق در شهر زابل پرداخته شد. لازم به ذکر

جدول ۷- تحلیل وضعیت هر یک از ابعاد گردشگری خلاق

امتیاز از ۱۰۰	فاصله بین Q ^{MAX} و Q ^{MIN}	کمینه امتیاز (Q ^{MIN})	بیشینه امتیاز (Q ^{MAX})	امتیاز کسب شده (Q _L)	ابعاد
۷۰/۱۲	۱/۷۹۹	۱۱/۵۴۳	۱۳/۳۴۲	۱۲/۷۶۵	مقیاس
۷۰/۰۰	۲/۱۱	۱۰/۳۴۲	۱۲/۴۵۳	۱۱/۳۲۱	صنایع خلاق
۷۱/۰۳	۲/۳۲۰	۱۲/۴۴۳	۱۴/۱۲۳	۱۳/۰۱۲	سرمایه اجتماعی
۷۰/۳۴	۱/۶۹	۱۲/۴۳۲	۱۴/۱۲۲	۱۳/۰۰۰	کیفیت زندگی
۷۰/۰۴	۲/۲۳۱	۱۱/۲۱۴	۱۳/۴۴۳	۱۲/۳۲۱	کارایی و اثربخشی
۷۰/۰۹	۲/۰۴۱	۱۱/۴۱۲	۱۳/۴۵۳	۱۲/۲۲۳	سرزندگی
۷۰/۱۱	۱/۶۹۸	۱۱/۴۳۲	۱۳/۱۳۴	۱۲/۰۸۳	تکنولوژی و ارتباطی
۷۱/۳۴	۲/۱۲۱	۱۲/۳۳۲	۱۴/۴۵۳	۱۳/۳۲۱	طبقه خلاق

۷۱/۰۴	۱/۹۸۸	۱۱/۴۳۲	۱۳/۳۴۲	۱۲/۲۱۳	تنوع اجتماعی
۷۱/۱۱	۲/۱۰۸	۱۲/۳۴۵	۱۴/۴۵۳	۱۳/۳۰۰	زیرساخت خلاقیت
۷۰/۲۳	۱/۷۴۷	۱۱/۶۶۵	۱۳/۴۱۲	۱۲/۸۷۶	انعطاف پذیری و پذیرش
۷۰/۳۲	۲/۰۱۱	۱۱/۳۲۱	۱۳/۳۳۲	۱۲/۲۴۵۳	ابتکار و نوآوری

شکل ۱- رتبه بندی هر یک از ابعاد گردشگری خلاق

جاذبه های تاریخی و گردشگری و غیره از پتانسیل خوبی برای تبدیل شدن به یک شهر خلاق برخوردار می باشد. با توجه به ظرفیت های موجود و مزیت های رقابتی این شهرستان، از طریق تقویت شاخص های شهر خلاق و همچنین شناسایی، ایجاد و پرورش ایده های خلاق، مدیران و برنامه ریزان شهری خواهند توانست شرایط و زمینه تبدیل شهر زابل به سمت گردشگری خلاق را فراهم نمایند.

۴-۲-۲- تحلیل همبستگی میان توسعه پایدار اجتماعی -

اقتصادی زابل و گردشگری خلاق در آن

در راستای وضعیت متوسط رو به مطلوب گردشگری خلاق در شهر زابل و وضعیت ناپایداری توسعه پایدار در ابعاد اجتماعی-اقتصادی در شهر، به بررسی ارتباط بین گردشگری خلاق و توسعه پایدار در ابعاد اقتصادی و اجتماعی پرداخته شد. نتایج به شرح [جدول شماره ۸](#) می باشد.

مطابق نتایج به دست آمده در [جدول \(۷\)](#) و [شکل \(۱\)](#)، در بین ابعاد گردشگری خلاق، به ترتیب طبقه خلاق با مقدار وزن ۷۱/۳۴، زیرساخت خلاقیت با مقدار وزن ۷۱/۱۱، تنوع اجتماعی با مقدار وزن ۷۱/۰۴، سرمایه اجتماعی با مقدار وزن ۷۱/۰۳، کیفیت زندگی با مقدار وزن ۷۰/۳۴، ابتکار و نوآوری با مقدار وزن ۷۰/۳۲، انعطاف پذیری و پذیرش با مقدار وزن ۷۰/۲۳، مقیاس با مقدار وزن ۷۰/۱۲، تکنولوژی و ارتباطی با مقدار وزن ۷۰/۱۱، سرزندگی با مقدار وزن ۷۰/۰۹، کارایی و اثربخشی با مقدار وزن ۷۰/۰۴، سرمایه اجتماعی با مقدار وزن ۷۰/۰۳، صنایع خلاق با مقدار وزن ۷۰/۰۰، بالاترین و پایین ترین رتبه ها را به خود اختصاص داده اند.

مطابق نتایج به دست آمده، در بین ابعاد گردشگری خلاق، طبقه خلاق بهترین وضعیت را در شهر زابل به خود اختصاص داده است. شهر زابل، با توجه به پذیرش انواع گروه های مهاجر و تلفیق گروه ها و قومیت ها، با فرهنگ های مختلف، وجود مراکز دانشگاهی متعدد، پذیرش و جذب دانشجویان، وجود مؤسسات فرهنگی و هنری و همچنین دارا بودن

جدول ۸- ارتباط بین گردشگری خلاق و توسعه پایدار (اقتصادی)

ابعاد پایداری	شاخص	متغیر مستقل	r	P
اقتصادی	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در شهر	گردشگری خلاق	۰/۴۵۶	۰/۰۰۰
	افزایش زمینه‌های اشتغال برای جوانان در شهر		۰/۵۱۲	۰/۰۰۰
	افزایش انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت در شهر		۰/۵۰۲	۰/۰۰۰
	افزایش میزان اشتغال در زمینه خدماتی در شهر		۰/۴۷۷	۰/۰۰۰
	افزایش میزان درآمد در شهر		۰/۴۹۸	۰/۰۰۰
	افزایش درآمدهای متنوع و پایدار در شهر		۰/۴۸۸	۰/۰۰۰
	افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی در شهر		۰/۵۰۲	۰/۰۰۰
	پایداری و افزایش قیمت مسکن و زمین در شهر		۰/۴۵۰	۰/۰۰۰
	افزایش تنوع به منابع درآمدی در شهر		۰/۵۳۱	۰/۰۰۰
	دسترسی ساکنین به خدمات مالی و اعتباری در شهر		۰/۵۱۰	۰/۰۰۰
	افزایش فرصت‌های پس‌انداز خانوارها در شهر		۰/۴۵۳	۰/۰۰۰
	افزایش سرمایه‌گذاری در مشاغل خدماتی در شهر		۰/۵۴۳	۰/۰۰۰
	افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در شهر		۰/۵۵۲	۰/۰۰۰
	افزایش تولید در واحد سطح در بخش کشاورزی، دامداری، خدماتی، صنعتی در شهر		۰/۵۰۳	۰/۰۰۰
	متنوع شدن تولیدات، افزایش تولیدات غیر زراعی در شهر		۰/۴۳۲	۰/۰۰۰
	توسعه و افزایش حجم مبادلات اقتصادی در شهر		۰/۵۰۴	۰/۰۰۰

شکل ۲- میزان ارتباط بین گردشگری خلاق و شاخص‌های توسعه پایدار (اقتصادی)

ضریب ۰/۴۳۲، کمترین میزان تأثیرپذیری را از گردشگری خلاق به خود اختصاص داده‌اند. توسعه صنعت گردشگری خلاق در شهر زابل می‌تواند عاملی مهمی در رشد اقتصادی و پایداری درآمدی این شهر باشد. البته این تأثیر یک تأثیر صددردصدی و مطلق نیست ولی به شکل جدی می‌توان ادعا کرد که گردشگری خلاق گام مهمی در جهت تزریق سرمایه و تقویت اقتصاد محلی شهر زابل خواهد بود. توسعه

متطابق نتایج در جدول (۸) و شکل (۲)، بین شاخص‌های توسعه پایدار اقتصادی و گردشگری خلاق ارتباط معنادار و مثبتی در سطح ۰/۰۰۰ مشاهده شد. همچنین نتایج نشان داد، از بین شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص افزایش سرمایه‌گذاری‌های غیردولتی در شهر با مقدار ضریب همبستگی ۰/۵۵۲، بیشترین میزان تأثیرپذیری و شاخص متنوع شدن تولیدات، افزایش تولیدات غیرزراعی در شهر با مقدار

گردشگری خلاق در زابل که به‌طور محسوس منشأ تحولات جدید در حوزه اقتصادی خواهد بود، افزایش ورود گردشگران بین‌المللی و داخلی و تزریق ارز و پول جدید به چرخه تجاری و بازرگانی شهر زابل، افزایش تولید کالا و خدمات و رشد سطح درآمدی شهروندان و ایجاد فرصت‌های شغلی و سرمایه‌گذاری‌های جدید اشتغال‌زا در بخش گردشگری خلاق و درآمدهای حاصل از اخذ مالیات از فعالیت‌های مرتبط با صنعت گردشگری خلاق را در پی خواهد داشت؛ بنابراین به‌طور قطع و یقین گردشگری خلاق و جایگاه آن در توسعه اقتصادی از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد.

گردشگری خلاق در زابل که به‌طور محسوس منشأ تحولات جدید در حوزه اقتصادی خواهد بود، افزایش ورود گردشگران بین‌المللی و داخلی و تزریق ارز و پول جدید به چرخه تجاری و بازرگانی شهر زابل، افزایش تولید کالا و خدمات و رشد سطح درآمدی شهروندان و ایجاد فرصت‌های شغلی و سرمایه‌گذاری‌های جدید اشتغال‌زا در بخش گردشگری خلاق و درآمدهای حاصل از اخذ مالیات از فعالیت‌های مرتبط با صنعت گردشگری خلاق را در پی خواهد داشت؛ بنابراین به‌طور قطع و یقین گردشگری خلاق و جایگاه آن در توسعه اقتصادی از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد.

جدول ۹- ارتباط بین گردشگری خلاق و توسعه پایدار (اجتماعی)

P	r	متغیر مستقل	شاخص	ابعاد پایداری
۰/۰۰۰	۰/۴۷۸	گردشگری خلاق	افزایش حس تعلق افراد نسبت به شهر	اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۵۰۳		افزایش تعامل اجتماعی ساکنین شهری	
۰/۰۰۰	۰/۴۷۸		افزایش مسئولیت‌پذیری ساکنین شهری	
۰/۰۰۰	۰/۵۵۱		مشارکت ساکنین در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی	
۰/۰۰۰	۰/۵۶۷		مشارکت ساکنین در فعالیت‌های گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۵۴۳		مشارکت ساکنین در تصمیم‌گیری‌های شهر	
۰/۰۰۰	۰/۵۱۵		کاهش یا فقدان جرم و جنایت در شهر	
۰/۰۰۰	۰/۵۰۰		افزایش ادراک و احساس عموم در رابطه با امنیت اجتماعی در شهر	
۰/۰۰۰	۰/۵۳۲		افزایش اعتماد بین فردی در بین ساکنین شهری	
۰/۰۰۰	۰/۴۹۸		افزایش اعتماد مدنی یا نهادی	
۰/۰۰۰	۰/۵۵۹		بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در شهر	
۰/۰۰۰	۰/۵۴۷		افزایش نشاط در زندگی شهری	
۰/۰۰۰	۰/۴۶۹		عدالت اجتماعی در شهر	
۰/۰۰۰	۰/۵۱۱		بهبود کیفیت زیرساخت‌های آموزشی و امکانات آموزشی در شهر	
۰/۰۰۰	۰/۵۵۰		بهبود کمیت و کیفیت مراکز تفریحی و فراغتی در شهر	

شکل ۳- میزان ارتباط بین گردشگری خلاق و شاخص‌های توسعه پایدار (اجتماعی)

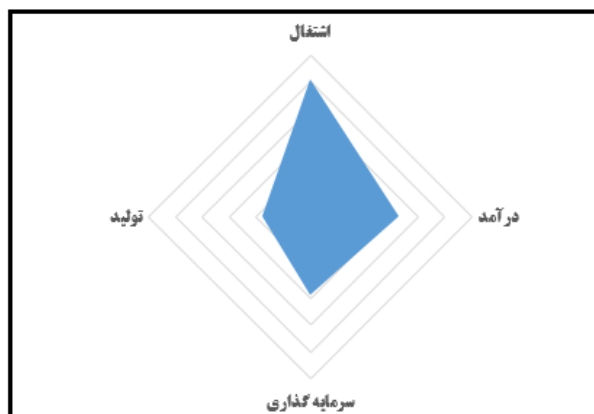
میزان تأثیرپذیری را از گردشگری خلاق به خود اختصاص داده‌اند.

در ادامه به منظور رتبه‌بندی و یا میزان تأثیرپذیری هر یک از مؤلفه‌های توسعه پایدار از گردشگری خلاق، از مدل‌های F-ARAS، F-BMW استفاده شده است. نتایج به شرح [جدول شماره \(۱۰، ۱۱\)](#) می‌باشد.

مطابق نتایج در [جدول \(۹\)](#) و [شکل شماره \(۳\)](#)، بین شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی و گردشگری خلاق ارتباط معنادار و مثبتی در سطح ۰/۰۰۰ مشاهده شد. همچنین نتایج نشان داد، از بین شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص مشارکت ساکنین در فعالیت‌های گردشگری با مقدار ضریب همبستگی ۰/۵۶۷، بیشترین میزان تأثیرپذیری و شاخص عدالت اجتماعی در شهر با مقدار ضریب ۰/۴۶۹، کمترین

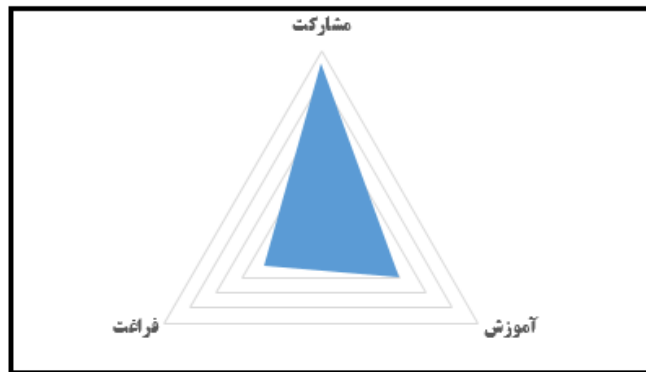
جدول ۱۰- مقدار تابع بهینگی و درجه مطلوبیت هر یک از مؤلفه‌های اقتصادی

	اشتغال			درآمد			سرمایه‌گذاری			تولید		
	α	β	γ	α	β	γ	α	β	γ	α	β	γ
$\otimes S$	۰/۲۱۳	۰/۲۲۱	۰/۲۱۳	۰/۲۰۳	۰/۲۱۳	۰/۱۸۷	۰/۲۱۱	۰/۲۰۹	۰/۱۹۸	۰/۲۰۱	۰/۲۱۱	۰/۱۸۷
S_j	۰/۲۱۰			۰/۲۰۰			۰/۲۰۰			۰/۱۸۷		
K_j	۰/۴۳۱			۰/۴۱۳			۰/۴۰۹			۰/۳۹۸		
اجتماعی												
	مشارکت			آموزش			فراغت					
	α	β	γ	α	β	γ	α	β	γ	α	β	γ
$\otimes S$	۰/۲۲۱	۰/۲۱۴	۰/۲۰۰	۰/۲۱۰	۰/۲۱۱	۰/۱۹۸	۰/۲۱۴	۰/۲۲۱	۰/۱۹۰			
	۰/۲۲۴			۰/۲۱۴			۰/۲۰۰					
	۰/۴۳۸			۰/۴۲۵			۰/۴۲۱					

شکل ۴- میزان تأثیرپذیری گردشگری خلاق در مؤلفه‌های اقتصادی شهر زابل

شکل ۵- میزان تأثیرپذیری گردشگری خلاق در مؤلفه‌های اجتماعی شهر زابل

است؟ و گردشگری خلاق به چه میزان در توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی شهر زابل تأثیر دارد؟ یافته‌های این بررسی نشان داد که وضعیت گردشگری خلاق در شهر زابل متوسط رو به مطلوب می‌باشد. با توجه به اینکه استان سیستان در سال ۱۳۹۶ به عنوان مقصد گردشگری مطرح شده، شهر زابل می‌تواند به عنوان یکی از شهرهای این استان به لحاظ وجود جاذبه‌های گردشگری یکی از شهرهای موفق در زمینه گردشگری خلاق باشد. همچنین توجه بیشتر به فرایندهای کسب و کار گردشگری، بازاریابی خلاق و... می‌تواند در این زمینه نقش مهمی ایفا نماید که این امر منجر به افزایش کیفیت زندگی ساکنان این شهر نیز خواهد شد، در این راستا، در بین ابعاد گردشگری خلاق، طبقه خلاق بهترین وضعیت را در شهر زابل به خود اختصاص داده است. شهر زابل، با توجه به پذیرش انواع گروه‌های مهاجر و تلفیق گروه‌ها و قومیت‌ها، با فرهنگ‌های مختلف، وجود مراکز دانشگاهی متعدد، پذیرش و جذب دانشجویان، وجود مؤسسات فرهنگی و هنری و همچنین دارا بودن جاذبه‌های تاریخی و گردشگری و غیره از پتانسیل خوبی برای تبدیل شدن به یک شهر خلاق برخوردار می‌باشد. با توجه به ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی این شهرستان، از طریق تقویت شاخص‌های شهر خلاق و همچنین شناسایی، ایجاد و پرورش ایده‌های خلاق، مدیران و برنامه‌ریزان شهری خواهند توانست شرایط و زمینه تبدیل شهر زابل به سمت گردشگری خلاق را فراهم نمایند. در ادامه نیز نتایج نشان داد، بین گردشگری خلاق و توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی

مطابق نتایج به دست آمده در [جدول \(۱۰\)](#)، در بین مؤلفه‌های اقتصادی، اشتغال با مقدار وزن ۰/۴۳۱، درآمد با مقدار وزن ۰/۴۱۳، سرمایه‌گذاری با مقدار وزن ۰/۴۰۹، تولید با مقدار وزن ۰/۳۹۸، بیشترین و کمترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. در بعد اجتماعی نیز، مشارکت با مقدار وزن ۰/۴۳۸، آموزش با مقدار وزن ۰/۴۲۵، فراغت با مقدار وزن ۰/۴۲۱، به ترتیب بیشترین و کمترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند.

۵- نتیجه‌گیری

در حال حاضر، رونق اقتصادی و بهبود وضعیت رفاهی و اجتماعی ساکنین شهر زابل، یکی از دل‌مشغولی‌های اصلی مردم و مسئولان است. با توجه به خشک‌سالی‌های پی‌درپی در سال‌های اخیر در این شهر، رسیدن به هدف توسعه پایدار به‌سختی امکان‌پذیر بوده و در مواردی نیز غیرممکن است، به همین جهت، یافتن راه‌حل‌های جدید، همیشه مطرح بوده و محققان و اندیشمندان در این ارتباط، نقش غیرقابل‌انکاری بر عهده دارند، یکی از راهکارهای مؤثر در توسعه پایدار (اقتصادی و اجتماعی)، گردشگری خلاق می‌باشد، اما به دلیل انجام عدم تحقیقات تجربی مرتبط، هنوز هم تردیدهای اساسی در ارتباط با نقش و اثر گردشگری خلاق بر توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر زابل مطرح می‌باشد. به همین منظور، این پژوهش با هدف پاسخ‌گویی به این سؤال آغاز گردید که وضعیت گردشگری خلاق در شهر زابل چگونه

منابع

۱- اسدی، زهره، و حمید محمدی. ۱۳۹۹. نقش برندسازی شهری در توسعه گردشگری خلاق. سومین کنفرانس بین‌المللی عمران. معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران. تهران.

۲- بذرافشان، جواد، و علی بامری. ۱۳۹۷. بررسی و تحلیل وضعیت گردشگری خلاق در شهر زاهدان. مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای ۸ (۳۱): ۱۶۷-۱۸۰.

۳- بسته‌نگار، مهنوش، حسنی، علی، خاکزاربفرویی، مرتضی، (۱۳۹۶)، طراحی مدل مفهومی گردشگری خلاق، مجله گردشگری و توسعه، دوره ۶، شماره ۲، صص ۸۱-۱۰۸.

۴- پناهی، علی، و مجید داداش‌پور مقدم. ۱۳۹۸. تحلیل نقش شاخص‌های شهر خلاق در توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی شرافه‌هان). نشریه علمی تخصصی شباک. ۵(۱): ۸۷-۹۶.

۵- جاوید، محمدهادی، سید علی حسین‌پور، و مصطفی اکبری مطلق. ۱۳۹۲. شهر خلاق؛ برنامه‌ریزی راهبردی. جلد ۱. انتشارات طحان.

۶- رحیمی‌فرد، قاسم، رسول قربانی، فریدون بابایی‌اقدم، و رحیم حیدری چپانه. ۱۴۰۰. ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق در ایجاد گردشگری خلاق شهری (مطالعه موردی: خوی). پژوهش‌های جغرافیای انسانی ۵۳(۴): ۱۵۲۲-۱۵۰۹.

[DOI: 10.22059/jhgr.2021.303752.1008127](https://doi.org/10.22059/jhgr.2021.303752.1008127)

۷- رمضان‌زاده لسبویی، مهدی، محمد حسن ذال، و مهدی فقیه عبداللهی. ۱۳۹۸. ارزیابی خلاقیت شهرهای تاریخی در راستای توسعه گردشگری فرهنگی (مطالعه موردی: شهر اصفهان). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای) ۹(۲): ۳۵۲-۳۳۵.

۸- زال، محمد حسن، فرشته دوستی، و مهدی رمضان‌زاده لسبویی. ۱۳۹۷. گردشگری خلاق، ابزاری برای توسعه شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). مجله پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری ۶(۴): ۷۶۸-۷۵۳.

[DOI: 10.22059/jurbangeo.2018.256650.903](https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2018.256650.903)

۹- سجاسی قیداری، حمدالله، احمد رومیانی، و سمیه صانعی. ۱۳۹۳. ارزیابی و تبیین کارکرد صنایع روستایی در توسعه مورد: دهستان

ارتباط معنادار و مثبتی مشاهده شد. با توجه به اینکه شبکه شهرهای خلاق از سال ۲۰۰۴، با هدف بهره‌گیری از گردشگری خلاق به‌عنوان محرک ویژه توسعه پایدار شهری مطرح شده است، در شهر زابل نیز، با توجه به وجود ظرفیت گردشگری، می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار در ابعاد اقتصادی و اجتماعی شود.

در ارتباط با اهمیت یافته‌های به‌دست‌آمده در این بررسی می‌توان مطرح نمود که چنین نتایجی می‌تواند مسئولین را در توجیه سرمایه‌گذاری‌های کلان در بخش گردشگری خلاق در این شهر یاری رسانده و مردم نیز به جایگاه و اهمیت گردشگری خلاق واقف شده و رفتار خود را بر آن اساس، تغییر خواهند داد. در این بین، در راستای نتایج به‌دست‌آمده راهکارهای ذیل پیشنهاد گردیده شد:

- بهره‌گیری از دیدگاه دانشجویان و افراد نخبه (به‌عنوان رکن اساسی تصمیم‌گیری‌های شهری) و حمایت از تبادل اطلاعات آن‌ها با مراکز علمی دنیا، با توجه به اینکه شهر زابل به‌عنوان شهر توریستی و دارای مراکز آموزش عالی و دانشگاهی متعدد می‌باشد و هر ساله تعداد زیادی نیروی متخصص از این مراکز علمی فارغ‌التحصیل می‌شود، لذا باید زمینه‌های بهره‌گیری از دیدگاه‌هایشان و احیاناً به‌کارگیری این نیروهای متخصص در امور اجرایی و تصمیم‌گیری‌های شهر فراهم گردد.

- با توجه به اینکه شهر زابل به‌عنوان مرکز فرهنگی- هنری و صنایع‌دستی استان شناخته می‌شود، اینک به دلیل وضعیت نامناسب این موارد در شرایط فعلی، حمایت از صنایع‌دستی و هنرهای بومی محلی و افزایش کارایی و اثربخشی فعالیت‌های مرتبط جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی و صنایع خلاق و بهره‌برداری از منابع موجود فرهنگی در سطح شهر زابل و ارتقای این صنایع از طریق برگزاری دوره‌های و جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و... پیشنهاد می‌گردد.

۱۷-ولائی، محمد، و بهروز محمدی یگانه. ۱۳۹۳. تنوع بخشی به اقتصاد روستاها جهت تحقق توسعه پایدار. اقتصاد فضا و توسعه روستایی ۳(۸): ۷۰-۵۴.

۱۸-یاری، ارسطو. ۱۳۹۰. سنجش و ارزیابی پایداری سکونتگاه‌های روستایی حوزه کلان‌شهری و ارائه مدل استراتژیک توسعه پایدار. رساله دکتری، دانشگاه تهران.

19-Al Ababneh, Mukhles M. 2017. Creative Tourism. Journal of Tourism & Hospitality. 6 (2), [DOI:10.4172/2167-0269.1000282](https://doi.org/10.4172/2167-0269.1000282)

20-Avijiti, Gupta. 1998. Ecology and development in third world. Second edition. London: Rutledge.

21-Chin, Chee-Hua, May-Chiun Lo, Peter Songan, and Vikneswaran Nair. 2014. Rural Tourism Destination Competitiveness: A Study on Annah Rais Longhouse Homestay. Sarawak. Procedia Social and Behavioral Sciences 144:35-44. [DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.07.271](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.271)

22-Clark, William C. 1989. Managing planet earth. Scientific American. 261: 47-54. [DOI: 10.1007/978-94-011-2914-5_1](https://doi.org/10.1007/978-94-011-2914-5_1)

23-Doody, D. G., P. Kearney, J. Barry, R. Moles, and B.O' Regan. 2009. Evaluation of the Q-method as a method of public participation in the selection of sustainable development indicators, ecological indicators 9(6): 1129-1137. [DOI:10.1016/j.ecolind.2008.12.011](https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2008.12.011)

24- Goldberg-Miller, Shoshanah B. D. 2019. Creative city strategies on the municipal agenda in New York, City, Culture and Society 17: 26-37. [DOI: 10.1016/J.CCS.2018.08.004](https://doi.org/10.1016/J.CCS.2018.08.004)

25-Kim, H. 2013. The Concept & Strategy of Creative Tourism Policy of Korean Tourism. Journal of Global Tourism Research 2: 8-20.

26-Lee, Jongwon, and Heeseok Lee. 2015. Deriving Strategic Priority of Policies for Creative Tourism Industry in Korea using AHP, Information Technology and Quantitative Management, Procedia Computer Science 55: 479 – 484. [DOI:10.1016/j.procs.2015.07.018](https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.07.018)

صائین قلعه در شهرستان ابهر. اقتصاد فضا و توسعه روستایی ۳(۸): ۸۷-۱۰۵.

۱۰-شمسی، مریم، محمد امین خراسانی، و سید حسن مطیعی لنگرودی. ۱۳۹۹. سنجش آثار تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر سطح رفاه جامعه روستایی (مورد: بخش مرکزی شهرستان کرمان). فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. ۱۰(۳۷): ۶۲-۴۷.

۱۱-صادقی، حسن، و فضل اله کاظمی. ۱۳۹۷. توسعه‌ی یک مدل ارزیابی فازی جدید با تمرکز بر بهبود قابلیت اطمینان قضاوت شفاهی مشتریان، دو فصلنامه مطالعات مصرف‌کننده ۵(۲): ۸۲-۵۵.

۱۲-صادقیان بروجی، نجمه، صدیقه کیانی سلمی، و یونس غلامی بیمرغ. ۱۳۹۹. شناسایی عوامل اثربخش بر توسعه گردشگری خلاق و تأثیر آن بر پایداری رفتار از دیدگاه گردشگران در مناطق روستایی شهرستان بروجن. پژوهش‌های روستایی ۱۱(۴): ۶۹۶-۷۱۱.

[DOI: 10.22059/jrur.2020.301054.1493](https://doi.org/10.22059/jrur.2020.301054.1493)

۱۳-عینالی، جمشید. ۱۳۹۳. ارزیابی نقش گردشگری خانه‌های دوم در تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر در شهرستان آوج. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی ۳(۵): ۹۷-۱۰۷.

۱۴-عینالی، جمشید، بهروز محمدی یگانه، و حسن قاسملو. ۱۳۹۸. نقش گردشگری خلاق در توسعه پایدار مناطق روستایی (مطالعه موردی روستاهای تاریخی- فرهنگی شمال غرب کشور). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی ۸(۲): ۳۹-۱۹.

۱۵-فراهانی، حسین، محمد ولایی، و زکیه رسولی‌نیا. ۱۳۹۲. ارزیابی اثرات بازار هفتگی ملکان بر پایداری اقتصادی نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان مرحمت آباد شمالی، شهرستان میان‌دوآب). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی ۲(۳): ۲۳۲-۲۱۱.

۱۶-مباشری، مهدی، محمود رضا انوری، و سید غلامرضا میری. ۱۴۰۰. تحلیل و اولویت بندی عوامل موثر در کاهش آسیب‌پذیری شهرها از مخاطرات طبیعی (مطالعه موردی: شهر زابل). ۳(۴۳): ۷۱۳-۶۹۷.

[DOR: 20.1001.1.22286462.1400.11.3.39.1](https://doi.org/10.22286462.1400.11.3.39.1)

35-Sarantou, Melanie, Outi Kugapi, and Maria Huhmarniemi. 2020. Context mapping for creative tourism *Annals of Tourism Research* 86: 103064.

[DOI:10.1016/j.annals.2020.103064](https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103064)

[10.1016/J.CCS.2018.08.004](https://doi.org/10.1016/J.CCS.2018.08.004)

36-Tan, Siow Kian, Ding-Bang Luh, and Shiann-Far Kung. 2014. A taxonomy of creative tourists in creative tourism, *Tourism Management* 42: 248-259.

[DOI:10.1016/j.tourman.2013.11.008](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.11.008)

37-Tanguay, Georges A., Juste Rajaonson, and Jean-Francois Lefebvre. 2010. Measuring the sustainability of cities: an analysis of the use of local indicators, *ecological indicators* 10(2): 407-418.

[DOI:10.1016/j.ecolind.2009.07.013](https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2009.07.013)

38-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2006. Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism, Discussion Report of the Planning Meeting for 2008 International Conference on Creative Tourism Santa Fe, New Mexico, U.S.A. 25-27.

39-Yozcu, Özen Kırant , and Orhan Icoz. 2010. A Model Proposal on the Use of Creative Tourism Experiences in Congress Tourism and the Congress Marketing Mix. *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural* 8(3):105-113.

[DOI:10.25145/j.pasos.2010.08.038](https://doi.org/10.25145/j.pasos.2010.08.038)

40-Zaslow, Martha , Kathryn Tout, Christopher Botsko, and Kristin Anderson Moore. 1998. Welfare Reform and Children: Potential Implications. *New Federalism: Issues and Options for States. Series A. No.23*:1-8

27-Lee, Kia N. 1993. Greed, Scale Mismatch, and Learning. *Ecological Application. A Publication of the Ecological Society of America* 3(4) :560-564. [DOI: 10.2307/1942079](https://doi.org/10.2307/1942079)

28-Lénia, Marques, and Carla Borba. 2017. Co-creating the city: Digital technology and creative tourism, *Tourism Management Perspectives* 24: 86-93.

[DOI:10.1016/j.tmp.2017.07.007](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.007)

29-Osman, Zahir, and Ilham Sentosa. 2013. Mediating Effect of Customer Satisfaction on Service Quality and Customer Loyalty Relationship in Malaysian Rural Tourism, *International Journal of Economics Business and Management Studies* 2(1): 25-37.

30. Overton, J. Schewens, R, 1999. Strategies for Sustainable Development: Experiences from the Pacific. London: Zed Book.

31-Redclift, Michael. 1997. Sustainable Development: Exploring the Contradictions. London: Methuen.

[DOI:10.4324/9780203408889](https://doi.org/10.4324/9780203408889)

32-Richards, Greg. 2020. Designing creative places: The role of creative tourism, *Annals of Tourism Research* 85(102922).

[DOI:10.1016/j.annals.2020.102922](https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102922)

33-Richards, Greg, and Lénia Marques. 2012. Exploring Creative Tourism: Editors Introduction, *Journal of Tourism Consumption and Practice* 4(2): 1-11.

34-Richards, Greg, and Crispin Raymond. 2000. Creative Tourism. In *Atlas News* 23: 16-20.

Received: 05/11/2021

Accepted: 17/02/2022

Analysis of Socio-Economic Dimensions of Sustainable Development Based on Creative Tourism (Case Study: Zabol City)

Elahe Nekouei¹, Mahmoud Reza Anvari ^{*}, Maryam Karimian Bostani³

Abstract

Today, cities that have created the necessary conditions for fostering creativity and attracting creative elements can succeed in achieving the dimensions of sustainable development. Therefore, creative talent is the basis for the competitive advantage of cities, and combining the concepts of creativity and tourism is essential for the development of such talents. In this regard, the purpose of this study is to analysis of socio-economic dimensions of sustainable development based on Creative Tourism (Case study: Zabol City). This research is a quantitative and survey method in terms of applied purpose and in terms of nature and research method. The required research data were collected by documentary-questionnaire method, SPSS software and hybrid models (F-SORA and F-KOPRAS) and F-ARAS were used to analyze the data. The results of the one-sample t-test showed that the status of creative tourism indicators in Zabol city is medium to favorable. Also, the results of the correlation test show a meaningful and positive relationship between the sustainable development of Zabol city and creative tourism. The results of the combined models (F-SORA and F-KOPRAS) for prioritizing the indicators of creative tourism showed that the index of the creative class is in priority. Finally, the results of the F-ARAS model showed that, among the economic components affected by creative tourism, employment and among the social components, participation, have been assigned the highest points.

Keywords

Sustainable Development, Socio-Economic Dimensions, Creative Tourism, Zabol City.

---

¹- PhD Student, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

²- *Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran; Corresponding Author: mr.anvari@iauzah.ac.ir

³- Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.